

ÖMER'İN ÇOCUKLUĞU

MUALLİM NACİ

İnsanlar

Ali	Babası
Fatma Zehra	Annesi
Mehmet	Abisi
Mehmet Tahir	Amcası
Celil	Aile dostu
Hacı Ali Efendi	Babasının kalfası

Olaylar

Asıl adı Ömer olan Muallim Naci bu kısa kitapta sekiz yaşına kadar olan bazı anılarını anlatır.

Köpek ve Adam

Muallim Naci anılarını anlatmaya evinin çevresindeki mahalle ve sokakları tarif ederek başlar. Ceplerine yemiş ve oyuncak sığdırabildiği için dört cepli hırkası en sevdiği hırkasıdır. Bir gün üstünde bu en sevdiği hırkasıyla tek başına Çelebi Sokak'ta yürürken karşısına bir köpek çıkar. Köpek göğsüne doğru pençe atmaya çalışırken Ömer çığlık atar ancak sokakta kimse yoktur. Sonra bir an sokaktaki sıbyan mektebinin karşısındaki konağın alt katındaki bir pencereden iri bıyıklı bir adamın başı görünür. Adam köpeğe "Hoş" der. Ömer bir fırsatını bulup koşmaya başlayınca köpek de arkasından gider ve onun omuzlarına kadar sıçrar. Adam yine "Hoş" diye bağıırır. Ömer koşmaya devam eder ve geri dönüp baktığında köpeği göremez. Ancak hırkasının arkasının köpek tarafından parçalandığını fark eder. Çıkarıp eve gider ve olan biteni annesine anlatır. Annesi ona sarılınca birden ağlamaya başlar.

Bu olayı anlattıktan sonra pencereden köpeğe seslenen adamı sert bir dille kınar. Köpeğe ses çıkardığı için insaniyetli olduğunu ama küçük bir çocuğun yardımına koşmadığı için insaniyetsiz olduğunu ima eder. Hatta yazdığı satırları o adam okuyormuşçasına "Yüreğin köpek yüreği midir?" diye çıkışır. Ancak bu adamın adını bildiği hâlde yazmayacağını, onu onun kendisini koruduğu kadar koruyacağını dile getirir.

Baba

Babası İstanbul'da doğmuş büyümüş bir saraçtır. Ona göre, terbiyeli bir İslam ailesi içinde yetişmiş bir adam neler hissederse babası da onları hisseden bir adamdır. Dedesi Ahmet Ağa babasına doğruluk ve mertlik aktarmıştır. Babası öfkeli bir adam değildir ama İslam terbiyesi dışına çıkmak ve insaniyete yakışmayacak davranışlar sergilemek onu öfkelenendir. Ailesini sevmesine rağmen şımartıcı bir tavır takınmaz. Ev halkı onun heybetinin etkisi altındadır ama bu etki onun dövüp sövmesinden değil, doğal bir şekilde meydana çıkmıştır. Dünyada kimseye muhtaç olmak istemediğinden çalışkandır.

Saraçhanebaşı'nda küçük dükkânında saraçlık eder. Kazancı birkaç evi idare etmeye yettiği hâlde daha büyük bir ev almak, hizmetçi tutmak, cariye almak istemez. Zira evde aileden olmayan yabancı birini bulundurma taraftarı değildir. Evin her ihtiyacını toptan satın alır, çocukların sevdiği yemişleri de hiç eksik etmez. Ancak kendinden izinsiz bir şey yapılmasına hiç razı değildir. Mesela ondan izinsiz komşuya gitmek mümkün değildir. Kendisi de geceleri ihtiyaç duymadıkça veya birine yardım etmek gerekmedikçe bir yere gitmez.

Bir kış gecesi sokaktan bekçi geçerken bir yerde yangın olduğunu haber verir. Babası hemen kalkar ve üstünü giyiniip yardım etmeye gider çünkü yangın çıkan yerde bir arkadaşının da evi vardır. Geri geldiğinde üstü başı kar içindedir bıyıkları da buz tutmuştur.

Amca

Bursa'da yaşayan amcası ara sıra İstanbul'a gelir ve ne zaman onları ziyaret etse yanında yemiş getirdiği için onu çok sever. Bir akşam amcası onlara geldiğinde, muşamba feneri yakarak amcasının evden ayrılırken kolayca giymesi için ayakkabılarını çevirmek amacıyla aşağı iner. Ancak muşamba fener birden alev alarak yanmaya başlar. Amcası feneri elinden atmasını söyleyerek yanına koşar ve onu kucağına alır. Amcasına hizmet etmek isterken kabahat işlediğini düşünüp mahçup olur. Ancak amcası babasına pek benzemez. Babasından daha teklifsiz biridir ve onun İstanbul'da bulunduğu sırada yaptığı borçların çoğunu babası ödemiştir. Babası vefat ettiğindeyse birkaç binlik alacağıyla yalnız altmış kuruş vereceği vardır.

Babaannenin Sopası

Kendisinin doğumundan bir ay önce vefat etmiş olan babaannesinin sopası hep evde bir köşede durur. Bir gün mahalleden arkadaşı Nail onunla oyun oynamaya gelince bu sopayı alıp birlikte evin bahçesine çıkarlar. Ancak oyun sırasında çıkan bir tartışma yüzünden bu sopayla Nail'in başına vurur. Nail'in başından kan akmaya başlayınca anneleri yanlarına gelir ve kendi annesi onu azarlar. Ertesi gün sopayı aradığında yerinde bulamaz çünkü annesi çoktan yakmıştır.

Bahçe

Babası koç ve koyun beslemeyi sevdiği için duvarları asma yapraklarıyla süslü bahçelerinde sadece bir kiraz ağacıyla iki üç vişne fidanı vardır. Bahçenin bir köşesindeki kümeste hindiler, ördekler, tavuklar bulunur. Bir gün ördeklerin kaybolduğunu görünce onları her yerde ararlar ancak bulamazlar. En sonunda akşam babası eve geldiğinde bahçe duvarının yıkıldığını onların da altında kaldığını fark eder ve üç ördeği de sağ salim kurtarır.

Bunların dışında, kendisine ait bir de Fındık adında kedisi vardır. Bu kedisini o kadar sever ki boynuna kırmızı kurdela bağlar. Ancak bir gün babası oğlak getirdiğinde günlerini bahçede onunla oyalanarak geçirir. Bahçede bir de mezar vardır. Bir süre kafeste beslediği kuşu ölünce onu bahçeye gömer ve başına da bir işaret koyar.

Bir gün abisi, üzümleri olmaya başlayan asmalardan birine merdiven dayayıp tırmanınca o da merdivenden çıkmaya yeltenir ancak düşer ve alni yarılır. O yara izi sağ kaşının üstünde kalır.

Misafirlik

Komşu kızlarından Makbule ile birlikte oyun oynamayı çok severler. Bir gün annesiyle Makbule'nin evine gittiklerinde onlar oyuna daldığı için annesi onu Makbulelerde bırakıp eve döner. Bir süre sonra annesinin gittiğini duyunca Makbule'yle annesinin ısrarına rağmen kalmaz hemen evine gider.

Topkapı'da oturan teyzelerini ziyarete gittiklerinde de ne zaman annesi onu bırakıp bir yere gitse korkar. Kimsenin evinde kalıp kimseye yük olmak istemez. Hatta bu yüzden kiracı olduğu zamanlarda ev sahibinin kendisinden şikayetçi olmaması için aşırı hassas davrandığını not eder.

Şiirle Tanışma

Bir akşam aile dostları olan Celil babasıyla görüşürken o da bir türlü süslü yazı olan sülüs yazısı çalışmaktadır. Celil onun çalıştığını görüp yazsını çok beğenir. Kendisi de bir satır yazar ve ondan okumasını ister. Ömer satırı okur ve çok hoşuna gider zira şiirle tanışmıştır. Okuduğu da Selçuklu Veziri Nizâmülmülk için Şair Tantarânî tarafından yazılmış kasideden bir mısradır.

Hoca Efendi

Ömer, Hoca Efendi yüzünden okula gitmek istemez çünkü Hoca Efendi sinirlendiğinde onları dövmektedir. Bir gün okula gitmez, ertesi gün de önceki gün neden gelmediğini açıklayamayacağını düşünerek gitmek istemez. Annesi onun bu hâlini görünce babasına haber verir, babası da okula onu kendisinin bırakacağını söyleyerek ondan hazırlanmasını ister. Ömer babasından korktuğu için hemen hazırlanır çünkü birkaç gün önce babasını pencereden görüp sokağa fırlamış ve "Baba! Bana ne getirdin?" diye sormuş, babası da onu şiddetle azarlayıp bir daha böyle davranırsa onu döveceğini söylemiştir. Babasının neden öyle davrandığını bilemez ama okula birlikte gidince Hoca Efendi'den korktuğunu ima eder. Babası da bunun üstüne onu Hoca Efendi ile konuşarak sınıfına bırakır. O gün dayak yemeden geçer.

Ancak Hoca Efendi kızdığı her zaman herkesi falakaya yatırır. Bir gün abisiyle sohbet ederken seneler önce amcasının Hoca Efendi'nin dayağından kurtulmak için uyguladığı bir planı öğrenir. Bir gün Hoca Efendi abdest almaya gitmeden önce her zaman yaptığı gibi kavuğunu çıkarıp önündeki sıranın üstüne serdiği mendilin üstüne koyar. O gittikten sonra amcası yanında getirip sakladığı bir kuşu kavuğun altına yerleştirir. Hoca Efendi gelip kavuğu kaldırdığında altından kuş çıkınca sinirlenir. Amcasının güldüğünü görünce onu falakaya yatırmaya kalkar. Amcası bunu önceden tahmin ettiği için falakanın kayışını koparıp yapıştırmıştır. O yüzden ayaklarını sardıklarında kayış ellerinde kalır. Amcası da kaçır gider. Bu olaydan sonra Hoca Efendi zincirli falaka kullanmaya başlar.

Abisi bunu anlattıktan sonra Ömer başka bir gün ondan yine bir hikâye isteyince bu sefer abisi başka bir olay anlatır. Bir gün, evinin karşısındaki boş araziye çöp dökülmesine kızan Hoca Efendi pencereden bakarken oraya çöp döken birini görür ve hemen sınıftan birkaç kişiyi gönderip adamı sınıfa getirir. Adam doğramacı kalfasıdır. Hoca Efendi onu azarladıktan sonra falakaya yatırmaya kalkar. Ancak adam yalvarmaya başlayınca Hoca Efendi adamı döktüğü çöpleri küfesine doldurması için çocuklarla birlikte araziye geri gönderir.

Abisi hikâyeyi bitirince Hoca Efendi'nin acemi çocukları dersi öğrenmeleri için tecrübeli çocuklara emanet ettiğini sonra da ikisini yanına çağırdığını anlatır. Dersleri de Kuran surelerini okumaktır. Ne zaman dersini öğrenmemiş acemi bir çocukla Hoca Efendi'nin karşısına otursa, çocuk önündeki ayeti okuyamayınca Hoca Efendi onun omzuna bir değnek indirir. Sonunda artık bu duruma dayanamayıp babasına şikayet eder ancak babası Hoca Efendi'yle konuştuğunda Hoca Efendi babasını bundan şikayet edeceğine teşekkür etmesi gerektiğini söyleyerek geri gönderir.

Hacı Ali Efendi

Ömer'in babası herkesin saygı duyduğu bir kişi olduğu için Ahilik örgütlenmesinin yardımlaşma sandığının başkanlığı kendisine verilir. O nedenle geniş bir sosyal çevresi vardır. Ancak çevresinde şeyhler ve dervişler de bulunur ama kendisi hiçbir tarikata mensup değildir. Bu tanışıklığın sebebi kalfası Hacı Ali Efendi'dir. Hacı Ali Efendi, Fatih civarındaki Kubbe Tekke şeyhi olan Hamdi Efendi'nin müritlerindedir ve sonrasında ona damat olur. Helvai Dergâhı'nın şeyh vekili olduğu için Ömer'in babasından haftada bir izin alır. Daha sonra Kara Sarıklı Dergâhı şeyhi olur. Öldüğünde oraya gömülür.

Ömer'in ailesi tarikata girmeme konusunda babasını takip eder. Ancak Mesnevi'den çok etkilendikleri için en çok Mevlevilere yakın hissederler.

Varna

Annesi Varnalı olduğundan dayısının İstanbul'a geldiği bir ara dönüşte abisi ve annesiyle birlikte dayısına katılırlar. Kırk gün kadar orada kaldıktan sonra yine dayısıyla geri dönerler. Burada kaldıkları sürede babasının yüz yüze tanışmadığı hâlde haberleştiği Saraç Ömer Ağa adlı birinin evine sık sık gidip gelirler. Bu kişi de halk tarafından doğruluğu nedeniyle sevilen biridir. Oğlu Süleyman Ömer'e arkadaşlık eder.

İstanbul'a döndüklerinde kedisi Fındık'ı birkaç gün boyunca bulamaz ve bulduğunda da çok yıpranmış olduğunu görür. Ancak ona birkaç gün iyi bakarak hemen toparlamasını sağlar. Yine daha önce muhallebi aldığı bir sokak muhallebicisinin hastalanıp bütün sermayesini kaybettiği için dilenciye dönüştüğünü görür.

Gönülsüz Gidilen Gezi

Bir gün akrabaları olan bir kadın oğlu ve kızıyla birlikte onları ziyarete gelir. Misafirlğe gideceği bir yere Ömer'i de götürmek ister. Ömer'in annesi çocuğun babasından izinsiz bir şey yapamayacağını söylese de kadın ısrar ederek Ömer'e bayramlık kıyafetlerini giydirir ve alıp götürür.

Ayasofya yakınlarında bir konağa giderler. Orada bir iki gece kaldıktan sonra gündüz vakti ev sahibi kadın ve oğullarını da alarak hep birlikte dışarı çıkarlar. Ömer yolda çağla bademi görünce satın almak ister ve onunla oyalanırken onları kaybeder. Korku içinde oraya buraya koşarken yaşlı bir kadın görür ve "Beni anneme götür!" diye ağlamaya başlar. Yaşlı kadın "Ben senin annenin nerde olduğunu ne bileyim!" diye çıkışınca da yalvarır ancak kadın çekip gider. Ömer koşarken dar bir sokağa girer ve kadınların oğullarını görünce ağlayarak annesine gitmek istediğini söyler. Fakat o gece de o konakta kalırlar. Ertesi gün akraba kadının oğlu onu evine götürürken bir saraç bir dükkândan fırlar ve onu

doğruca babasının dükkânına götürür. Zira önceki gün kayb olduğu duyulmuş, babası tüm saraçlara haber bırakmış ve onu gördüklerinde kendisine götürmelerini istemiştir. Akşam birlikte Fatih Meydanı'na çıkarlar ve babası ona para verip dilencilere dağıtmasını ister. Biraz daha dolaştıktan sonra eve giderler. Annesi nihayet onu görebildiği için çok sevinir.

Babanın Ölümü

Babası bir gün Kurban Bayramı'nın ilk günü kurban keserken birden yorulduğunu hissedip uzanmak ister. Doktorlar gelip gidince sıtma olduğunu öğrenirler. On bir gün sonra da vefat eder. Bu süre içinde bir gün Ömer'i yanına çağırıp yanağını okşar sonra da giysisini dirseğine kadar sıyırıp "Ne kadar zayıf" der. Annesi "Çocuk" diye karşılık verir. Sonra başucunda asılı duran kamayı ister ve eline alıp havaya doğru kaldırarak "Ben şehit olmak isterdim" der. Annesi de Ömer de ağlarlar.

Bir gün öğle yemeği için okuldan eve gelirken evlerinin önünde bir kalabalık görür. Biraz ilerleyince babasının tabutunu fark eder. O sırada karşıki evin kapısından bir kadın onu eve çağırır. O kadınla bu üç katlı evin ikinci katına çıkıp pencereden kalabalığı seyrederler. Babasının tabutu sokağın köşesinden dönene dek ağlayarak bakar. Sonra evdekiler onu evin deniz manzaralı penceresine götürüp kayıkları gösterir.

Kiracı

Babasının vefatından sonra evin üst katına bir kiracı alırlar. Kiracıları bir kadındır. Ancak bir süre sonra ayrılır. Bir gün okuldan eve doğru giderken bir komşu yoldaki bir kadını göstererek beraberinde evine götürmesini ister. Eve gittiklerinde kadın, kiracılarıyla ilgili sorular sormaya başlar. Ancak konuşurken ayağını sürekli yere vurarak tempo tutar. Annesi, kadının deli olduğuna hükmedip kiracının başka bir yere taşındığını söyler ve Ömer'i kiracının şimdi oturduğu evi göstermesi için onunla birlikte gönderir. Ömer kadını bir sokağa götürür ve bir ev gösterip aradığı kişinin orada yaşadığı yalanını söyler. Kadın onun gösterdiği eve doğru ilerlerken o da koşarak geri gelir. Annesi bir daha tanımadığı insanları eve getirmemesi için onu tembihler. Bu sırada kadın tekrar gelir ve kapıyı yumruklamaya başlar. Ancak kapıyı açmazlar. Kadın da sonunda söylene söylene çekip gider.

Babasının vasiyeti üzerine bir sene sonra Varna'ya dayısının evine giderler.

Temalar

Ahlâk Eleştirisi Muallim Naci'nin anlattığı ilk olay bir köpek saldırısına uğrayışıdır. Bu saldırı esnasında köpeği oturduğu pencere önünden dilinin ucuyla korkutan ama dışarı çıkmayan adama sitem eder. Hatta anılarını anlatmaya yaşadığı mahalleyi ve olayın yaşandığı sokağı tarif ederek başladığı ve adamın evini de tarif ettiği için adamın adını vermese de kim olduğuna dair ipucu bırakır. Böylelikle adamı adamın onu koruduğu kadar korur. Benzer bir duyarsızlığı kayb olduğu zaman kendisini annesine götürmesini istediği yaşlı kadında görürüz. O kadından da sitemle bahseder. Bu sitemkâr tavrın altında ahlâki bir eleştiri yatar. Zira küçük bir çocuk karşı takınılan duyarsız tavrı sitemle anlatarak yapılması gerekene işaret eder. Yapılması gerekeni ona öğreten ise babasıdır. O nedenle, babası ve babasının çevresindeki insanlardan bahsederken onların ne kadar yardımsever ve duyarlı olduklarını vurgulaması bu eleştirinin bir diğer cephesidir.

Patriyarka Evdeki tek otorite kaynağı babasıdır. O nedenle babasının kuralları geçerlidir. Örneğin o mahremiyete zarar vereceğini düşündüğü için evde köle ya da hizmetçi çalıştırılmaz. Muallim Naci, bütün evin onun etkisi altında oluşunu onun dövmesi ve sövmesine bağlamasa da babasının yer yer onu azarladığından da bahseder. Ancak onun karar alma yetkisini sahip olduğunu söylediği güzel ahlâkla meşrulaştırır.

Ceza Kültürü Muallim Naci'nin Hoca Efendi ile ilgili anlattığı tüm hikâyeler çocukların hiyerarşik bir ceza kültürü içinde yaşadığını örnekler. Hoca Efendi Kuran okumayı öğretmekle sorumlu kişi olarak herkesin üstünde konumlanırken öğrenciler de tecrübeli ve acemi olarak birbirinden ayrışır. Tecrübeli öğrenciler hem Hoca Efendi'nin öğretme sorumluluğunu üstlenir hem de acemi öğrencilerin başarısızlığını bedelini öderler. Böylelikle okul denilen yer çocukların gitmek istemedikleri bir kuruma dönüşür. Doğal olarak bu durumdan kaçmak isteyenler de Muallim Naci'nin amcası gibi taktiklere başvurur.